

Gula non spiritus, sed escæ
hæc.

non necessariò, sed in multis non manifesta, quibus uidelicet uenterculus ori proxime adhæret: quæ cum pulmonem non habeant, gutture & collo carent, ut genus omne piscium. Quibus uero pulmo, his & collum & guttur adest, gulaq; non solum longa, sed & gutture longior: quoniã uenterculus ad quem tendit, ceu ignobilior, inferiorem sedem pulmone & corde possidet, à quibus etiam per transfuersum uocatũ septum, dispescitur, per quod transire gulam oportet, si portare cibum ad uenterculum debet. Liqueat igitur ex Aristotelis sententia, gulam non spiritus, sed escæ uiam existere. Cui & Galenus 8. libro de usu particularum, cap. primo, ubi utilitatem colli explicat, apertissime consentit. Quod euidentiã quoq; ipsius rei apertissime demonstrat, nec tantum in homine, sed in uniuersis etiam animalibus, quæ gulam habent. Eam enim est uidere, non ad loca spiritus, cor uidelicet & pulmones, sed ultra (ut superius dictum est) transfuersum septum, in uenterculum desinere. Hæc habui doctissime Cæli quæ in hac controuersia scriberem: non quidem ut te docerem, sus Mineruam, sed ut sententiam meam, quod optare uidebaris, aperirem. Vale, & me quasi ueterno obsitum inter hosce Scythas, aliquando similibus quæstionibus expergefacies. Iterum ac semper uale. Budæ, Nonis Ian.

M. D. XVIII.

IOANNIS MANARDI EPISTO

LARVM MEDICINALIVM LIBER

TERTIVS.

EPIST. I. Io. Manardus Io. Pacto, medico Mantuano, de alui lumbricis.

Lumbricorum
tria genera.

DOSTVLASTI à me Pacte eruditissime, ut quæ ex Paulo Aegineta in meum Auicennam transcripta, de lumbricis alui, & signa, & remedia, dum istic essem perlegeras, ad te transmitterem: adderemq; si qua essent per me longo usu comperta. Ego uero, qui tantum tibi debeo, ut grandi etiam alieno are conflato, uix portiuunculam rationis possim expungere, arrepto calamo, statim amicos, hoc est, libros, & opistographa cœpi consulere, in quibus quid inuenerim pro tempore accipe. Leges enim non solum quæ petiisti, sed & nonnulla ueluti auctariũ quoddam superaddita. Lumbricorum tria genera tradit Paulus, Galenum, ut asolet, sequutus: rotundos, latos, & ascarides. Hippocrates Celsusq; duo: ille enim latos, hic ascarides silentio pertransiuit. Galeno reliqui medicinæ autores, tam Græci quàm barbari aperte cõsentunt, uno Auicenna excepto, qui adeò (ut solet) confuse scripsit, ut nec quid scripserit, nec quid senserit, liquidò possit intelligi. In quibusdam enim exemplaribus tres, in quibusdam quatuor species proponuntur: in omnibus uero ita obuolutæ, ut non sit facile eas extricare: si quis tamen diligenter introspiciat, tres quoq; non quatuor (ut eius narratores putat) ab eo positas animaduertet, licet pluribus uerbis expressas. Per longos enim unam, per latos & rotundos alteram, per ascarides & paruos tertiam intellexit: ita ut probanda sint ea exemplaria in quibus tres, non in quibus quatuor in capitis titulo initioq; proponuntur. Quod certe constare potest, consideranti ea uerba quæ statim ab ipsomet Auicenna subnectuntur, in quibus cum uellet eorum differentias tum ex loco, tum ex materia generationis inuenire, non nisi trium meminit differentiarum. Sed & sequenti capite, in quo de signis agitur, non nisi trium generum indicia conscribuntur. In utroq; enim loco per latos & rotundos eos

dos eos intellexit, quos latus Galenus, Paulusq; appellarunt. Nam quæ secūdo capite de latis & rotundis dicuntur, quod ueluti panniculo quodam integantur, ex Paulo, ut mihi uidetur, de latis loquente desumpta sunt, licet barbarie, ut fieri solet, obfusca. Sic enim scribit Paulus: Lati sunt mutatio (ut ita dixerim) intraneæ intestinorum membranulæ ad animalis corpus, quæ quandoq; per partes, plerunq; tota simul excernitur, incredibilem speciem magnitudinis præbens. Aëtius quoq; eadem ferè scribit ad hūc modum: Latus lumbricus est (ut quispiā dixerit) transmutatio membranulæ tenuia intestina introrsum subcingētis ad animale quoddam corpus. Videntur autem utriq; autorem libri de morbis sequuti, siue ille Hippocrates, siue alius fuerit. Hos ego lumbricos bis ter ue in tota uita, sed præcipuæ magnitudinis Mirandulæ conspexi, nec sine magna spectantiū admiratione. Indicia quoque latorum & rotundorum, cap. quarto recitata, quæ & ipsa ex Paulo desumpta sunt, clare ostendunt, eosdem esse qui apud Auicēnam latis & rotundi, & qui apud Paulum latis absolute dicuntur. Sed priusquam indicia scribamus, aliud quoq; circa Auicennæ species notandum uidetur, ne fortè nomenclatura ipsa imposturam faciat, eos uidelicet, quos Auicēna longos uocauit, Hippocratem & Græcos omnes *στρογγύλους*, & Celsum teretes appellasse, passim in regionibus nostris apparētes, non absimiles uermibus in fœtunticetis nascentibus, quos Græci *ὑπότρα γῆς*, onisculos uulgò uocamus. His ueluti in parerga prælibatis, ad ea accedamus quæ desideras.

20 Rotundos significant, inquit Paulus, uentris & intestinorum morsus, exigua & arida tussis, sed molesta. Nonnullis & singultus adsunt, dormientes saliant, & absq; ratione eleuantur. Aliqui clamitando surgunt, ac rursus concidunt. Arteriæ inæqualiter pulsant. Febres absque ordine cum extremorum frigore, ter quater ue, noctu, aut interdiu sine ratione inuadunt. Pueri superuacue mandunt, & linguam exerunt, dentibus strident, conuiuent oculis, taciturnitatem diligunt, excitantibus irascuntur, malæ per exigua interualla modo rubent, modo liuent. Si uero ad uentriculum procurrunt, nauseam, morsus, & inappetentiam faciunt: & si cibum capere patientes cogantur, uix deglutunt: & si quid acceperint, euomunt: multas quoque uenter corruptiones ciborum excernit, & instar tympani inflatur: reliquū corpus non ex ratione macrescit. Hæc sunt rotundorū indicia, quæ tamen non in omnibus omnia quærenda, sed quædam & potiora. Accidunt autem hæc tum ab animalibus ipsis in intestinis obuolutis, ac morsum inferentibus, cum ex febrili calore malos uapores ad cerebrum eleuante, ac coaceruata in uentre putrida humiditate. Hæc Paulus de rotundis: quæ si his quæ ab Auicenna de longis recitantur, fuerint collata, non erit dubium eosdem esse, qui ab eo longi, & qui à Paulo rotundi nominantur. De latis ita scribit Paulus: Abundant interdum in non febrientibus, interdum febrientibus in longis morbis superueniunt, morsus stomacho inferentes, appetitusq; ad cibum intemperatos. Escam enim ita deuorant, ut alia opus sit: quæ nisi præstò adsit, morsus uehemētes inferunt: tenuitas corporis cum imbecillitate, quadamq; inæqualitate contingit. Infallacissimum uero indicium est, quod cum alui excrementis, corpuscula quædam cucurbitæ seminibus similia excernuntur. Hæc Paulus de latis: à quo Auicenna ea accepit, quæ de latis & rotundis scripsit. Poteram his indicijs esse contentus, sed adijcienda nonnulla ex Aëtio duxi, quo locupletius tibi satisfacerem: non quæ ille scripsit omnia, sed quæ Paulus prætermisit. Pulsus ait, sit inæqualis, imbecillis, deficiens ac recurrens. Pueris dum dormiunt, os ad similitudinem lactentium figuratur: nonnulli & desides & absq; pulsu fiunt, frigescent, & tenue quid ac frigidum exudant: desipiunt aliqui, & aliena per somnos loquuntur. Alij figuras decubitus assidue transmutant, ac seipsos proijciētes, locum ex loco demutant: loquuntur nonnulli, multi inuocales omnino persistunt. Qui in ore uētriculi lumbricos habent, magna ex parte eos euomunt: qui in intestinis,

Teretium lumbricorum notæ.

Latorum indicia.

Lumbrico-
rum causa
origo.

» per inferiora excernunt. Præcedens quoque uictus ratio lumbricorum tibi præsen-
» tiam demonstrabit: si crassior, copiosior, difficilis concoctionis fuerit, si frumenta-
» cea plurima esitauerint, balneisq; post cibum sint usi. Omnes enim lumbrici gene-
» rari ex multis ciborum differentijs consueuere, præcipue circa pomorū tempus.

De lato eadem ferè quæ Paulus, nisi quod quos uētriculo infert morsus dicit esse
continuos, atq; appetitum ad escam inexplebilem, & quod cibaria assumpta celeri-
ter in excrementa commutantur. Hæc de indicijs satis sint.

Febris & lum-
bricorum causa
eadem.

In curatione, ait Paulus, interdum febris & lumbricis æqualiter occurrēdum est:
interdum exiguam febris rationem habentes, ad extrahendos à corpore festinabi-
mus. Pleriq; enim negligentes, ab ipsis comesti, conuulsi interiire. Nec desunt, qui 10
exeuntes per inguina se uidisse attestantur. Expelles ubi interfeceris: interficies re-
bus amaris. Cōmunis autem febris, lumbricorumq; curatio est, ut chamæmeli de-
coctum, & myxariorum quæ uulgò Sebestem uocāt, præbatur, uel myxaria ipsa
cocta manducentur, & succus sereos, aut coriandri semen cum calida contritum,
aut oxycrato, aut myotidos, hoc est, herbæ quæ auricula muris dicitur, aut ramenta
cornu ceruini, aut miltos nitidissima, quam & Auicenna sub nomine macræ mul-
rum commendauit. Vbi uero uiscera intenta sint, & phlegmonem patientur, uten-
dum cataplasmate ex lini semine, lupinorū farina, absinthio, & radice bryoniæ cum
hydromelite, aut oleo chamæmeli cum absinthio & aloë. At ubi febris non adsit,
seriphum, quæ est ueluti absinthij species, ut alio loco inquit Paulus: pteris, id est, si 20
lix: cardamomum, Auicenna cordumēni uocat: ac sandonicum, absinthium ma-
rinum uocat Dioscorides, Auicenna scæa, uulgò apud nos nunc sanctulinam uoca-
tum puto, cuius semē ante corallinæ uocatæ usum, in magna erat celebritate. Vtem-
dum aloë, & per seipsam, & cum abrotono, pilulis factis ex melle, & extrorsum
cum melino & uino: nam & appetitū excitat, cui rei maxime studendum. Miscen-
dum aliquando & absinthium. Impleatur umbilicus felle tauri, & aliquo ex his
amaris quæ dicta sunt. Iuuat & melanthion, cum rosaceo, aut seriphi decocto. ac
medulla cerui, umbilico, pectini, ac lumbis inuncta. Vngēdum & sæpe ex oleo rho-
dodaphnes. Confert coagulum siccum, & mentha. Cataplasma fiat per omen ly-
sin, hoc est, ordei farinam, ptereon, absinthium, farinam lupinorum, sandonicum, 30
abrotonum, sydia, balauktion, acaciam, & gallam. Cerote ex aloë, absinthio, farina
lupinorum, seripho, melanthio, ana γραμμάκια (scrupulos nostri uocant) sex, cara
uncia semis, chamæmelino quantum sat fuerit, his quæ sicca sunt, cum felle cōtritis.

Ascarides infan-
tum quibus ne-
sentur.

Ascarides in infantibus euacuantur balanis ex melle cum modicis salibus, uel ni-
tro. In adultioribus, ex acri muria. Ei uero clysmati ab Auicenna recitato, in quo
centaurium recipitur, addit Paulus nitrum ac mel: & reliqua quæ adduntur, non
copulatiue, sed per disunctionem à Paulo scribuntur.

In medicinis quoq; interficientibus, numerat absinthium, chamæleonta, anchu-
sam, puleium, calamintham, lupinum. Ad latos confert comestio allij, decoctio pte-
reos, aut centaurij pota, uel deuorata: similiter calaminthe, dictamnium, puleium, 40
Composita demum duo describit, quæ sunt penultima ab Auicenna, cap. 5. reci-
tata, quæ danda dicit modo febris non adsit: eiq; quod baccas lauri recipit, addi iu-
bet æquale nitrum, si quæris ut sit efficacius.

Eodem etiam capite ubi legitur, mediatiim, legendum ex Paulo, ana grammæ-
ria 3. Sed quoniam castigare Auicennam hoc loco cœpimus, non subdicebo &
alium locum qui castigatione, uel certe declaratione eget. Capite sequenti, id est,
sexto, laudantur pili animalis uocati Alcasim: legendum autem Ichneumonis. Sic
» enim scribit Paulus: In uniuersum omnes à lumbricis ægrotantes Ichneumonos
» pili iuuant suffiti. De Theriace quoq; ita scribit Paulus, de latis loquens: Ad per-
» fectam morbi amotionem da theriacen, nisi fortis uetet febris. Medicamen quoq;
de Inula

de Inula, ultimo loco eiusdem cap. 5. descriptum, aliter scribit Paulus, ad hunc uide-
 licet modum: Elenij, ammoniaci, piperis, uel (ut in alio) ptereos ana uncias quin-
 que, cum oxymelite calido: & intermittentes bibant euphorbij drachmam unam,
 uel duas. Aliud: Ptereos oxybaphon, nitri drachmas duas, da in aquæ cotyla, ei
 qui fuerit antea uacuatus. Melius autem est, si & exiguam capiat scammoniam.

Aliud: Corticis radicis punici acidi, extrema femota parte, drachmas quatuor,
 piperis drachmas quatuor, cardamomi drachmas duas, prassij drachmas duas, da
 cum melle ei qui antea allia esitauerit.

Hæc sunt ferè quæ à Paulo collegi. Non tacebo tamen & miram (ut Paulus ap-
 10 pellat) methodū, per quam & aloë pueris, & sorbitiones interdū per os iniiciuntur.

Instrumentum quoddam coquinariū, quod ζομψύσιμ uocant, supinis ipsis deten-
 tis, ori imponitur, & per clysteridion, fortem habentem auliscon, inuitis aloë, quan-
 to plus fieri potest, intimius ore eorum distento impellitur.

De uictus ratione sic scribit Paulus: Escæ patientium lumbricos, sint boni suc-
 ci, quæ facile diducantur, atque ad membra transeant, nec causam foueant, nec ui-
 res minuant. Quam ob rem uinum cōcedimus aquosum, cibumq; crebro exhibe-
 mus, tum propter id, tum etiam ne lumbrici morsus inferant. Si adsit uentris pro-
 fluuium, indicio est, multos gigni cibo non distributo: miscendaq; eo casu sunt sor-
 bitionibus, uel pira, uel cotonea.

20 At libet quoque nonnulla remedia ex Aëtio colligere, quo tibi plenius subser-
 uiam. Vbi (inquit ille) ambigua sit affectio, mitioribus utendum: acrioribus enim
 remedijs febris exacuitur, si falsam ceperis suspicionem: stabili uero dignotione exi-
 stente, tēporibus morbi attendendum. Circa primos enim dies, multoq; magis iam
 inclinante morbo, si apparuerint, acrioribus insistendum remedijs, circa consisten-
 di uigorem mitioribus: & tum præcipue cum uiscerū inflammatio, tentio ue con-
 currit. Utendum igitur cataplasmate ex lini semine, & lupinorum farina. Bibereq;
 debent ante omnem escam pueri quidem cremorem myxorum & menthæ: perfe-
 cti, absinthij & abrotoni. Perfectis uero infantibusq;, etiam si trimestres fuerint, fe-
 brierintq;, tutò potui dabis terræ intestina, id est, uermes terrestres, de quibus supra
 30 etiam mentio facta est, cum epsemate, id est, musto cocto, si tolerant: si minus, cum
 hydromelite, aut ut uoluerint, nihil ueritus, neque uilitatem eorum paruipendens,
 dabis autem septem. Datur & chamæmeli decoctum exiguo cum rosaceo, & effi-
 caciter operatur. Iuuat & erigeros, id est, senectio. Nec est carduus benedicta, ut
 putauit Genuensis, sed herba apud nos passim nascens, uel mulierculis cognita,
 quam, quoniam in petris ferè inueniunt, Petrellam uocant. Educit absque mole-
 stia & tragoponos, hoc est, hirci barbula, uulgo & ipsa cognita, olus uidelicet sylue-
 stre, barbam petræ dicunt, uel eam, uel aliam multum similem. His qui in declina-
 tionibus sunt febrium, sorbitionibus multum mellis immittendum, & ptisanæ, plu-
 rimum oleum omphacinum concoquendum.

40 Hæc sunt quæ ex Paulo & Aëtio collegi: quibus quoniã uis me ueluti coruum
 olores interstrepere, adijciam duo simplicia per me obseruata, & meam quandam
 compositionem.

Simplicia sunt duo, olea thuris, & atramenti, quod nunc uitriolum uocant, per
 eam uidelicet artem facta, quam chymicen dicunt. Ex horum priore uenter inun-
 gatur: sed in secundo ualde caute agendum, ne locus exulceretur si intrò sumatur.
 Sunt tamen qui ausint eius guttulam potui dare cum melicrato. Porrò nostra
 compositio capit, corticis rhei, uel barbarici, uel pontici, coriandrorum preparato-
 rum, seminis ozymi, seminis arnoglossi, sydiæ, id est, corticum mali punici, careos,
 id est carui, rhu, id est sumach, ana drachmam unam: seminis cardui, quam Benedi-
 ctam uocant, ramentorum cornu ceruini & eboris ana unciam semis, corticum ra-

*Compositio Mannardi
 ad uermes.*

dicum mori, seminis brassicae, seminum citri, corticum salicis, ana drachmas tres, seminis portulacae, dictamni, ana scrupulos duos: margaritarum, coralliorum rubrorum ana scrupulum unum. Fiat puluis, de quo detur drachma una uel duae, cum uino, hyeme, uel non febrientibus: cum oxycrato aestate, uel febrientibus. Vale.

EPIST. II. Io. Georgio Trifino, pro curatione Incubi.

Incubus studiosus uerendus.

Incubi morbi symptomata.

Assiduae lucubrationes, indefessaque studia, ut animum tuum supra modum excoluerunt, ita corpori non exigua intulere dispendia. Eam enim affectionem incurristi, quam *ἰθαλάττω* ferè Græci omnes medici uocant. Dioscorides *ὑπὸ ἰθαλάττωρ πονιγμόν*, Themison *πονιγαλίονα* nominauit: ex nostris uero Plinius modo suppressiones, modo noctis ludibria: recentiorum turba incubum uocat. Difficilis motus cum tremore, stupidus quidam sensus, inuocalitas, cum clamandi desiderio, imaginabunda suffocatio, ueluti re quadam graui opprimente, & uiam spiritus præcludente, hunc affectum comitantur. Quæ licet grauiæ, non tamen tam proprio malo molesta (ferè enim non nisi in somni initio infestant, quàm quod grauiores affectus, comitalem uidelicet & attonitum, sed & maniam quoque minitantur: uel his præsertim uerendos, qui literarum studijs incumbunt, ut per quos animi sapientiæque secundum Platonem & Galenum sedes, hoc est, cerebrum ipsum, potissimum labefactetur. Enitendum igitur, ut quanto ocius fieri potest, maligna illa affectio elidatur: hoc fiet, si causam amputauerimus: ea enim semota, dispositio quoque ipsa, à qua ea quæ enumerauimus symptomata pendent, pariter præcidetur. Causa, ut ex colloquio tecum habito collegi, sunt uapores mali, qui ex sanguine, plusquam modo conueniat atræ bilis habente, exurgentes, & in somni initio cerebri cauernas opplentes, transitumque liberum spiritui animali ad propria peragenda munera excurrenti præcludentes, modo omnia, modo quædam eorum quæ enumerauimus, pariunt detrimenta. Est igitur uapor ille causa, obstructio morbus, Incubus symptoma. Eritque primus curationis uel potius præseruationis scopus, prohibere ne huiusmodi uapores cerebri meatus occupent. Hoc fiet, si eos humores abstulerimus à quibus sustolluntur: caputque roborauerimus ne recipiat: & si qui in eo sint consistentes, discutiantur, uel distraherentur. Præsentissimum igitur auxilium multas intentiones simul explens, esset uenæ præcisio: sanguine enim misso, & materia amputaretur, & uapores distraherentur. Sed quoniam Syrii ardor nos absterret, experiri fortè hoc tempore tutius fuerit cucurbitulas. Admoueantur igitur duæ cucurbitulæ cute præcisâ, prima supra talum, altera sub poplite, dextra utraque parte & interiore: & si per has malum non leuatur, duas quoque sub lato spatularum osse, utile erit admouisse. Per has enim, ni malum altas nimis fixerit radices, adhibito conuenienti uictu, uel totum eruetur, uel magna ex parte.

Victus ratio.

Porro congruus uictus est, ut parcè semper, parcissime in cœna cibus sumatur, qui & boni succi sit, non inflet, facile concoquatur, modice alat, nec uapores multos in caput mittat. Et ut ad particularia descendamus, panis sit ex bono tritico, bene coctus, modiceque & salitus & fermentatus. Vinum album, clarum, leue, subaerbum, dilutum, moderatè sumptum, ita ne cibus innatet. Caro sit auium potius quàm quadrupedum, & syluestrium magis quàm urbanarum, modo aquaticæ non sint: ceu pulli gallinacei uel columbini, turturis, uituli, hœdi, phasianorum, perdium, auicularum, leporum, & aprorum: hæcque potissimum partes eligantur, quæ præ alijs mouentur & pinguedine carent. Oua gallinarum recentia, sorbilia uel tremula, non dura, nec assa uel frixa. Cappares oxymelite conditi utiliter in cœnæ initio come

cio come

tio comeduntur. Pisces nisi saxatiles, & hi quidem non nisi raro gustentur. Fructus omnes, præter pistacia, passulas, & pineos nucleos, interduntur: ex adstringentibus tamen ut piris, cotoneis, quid in secunda mensa, post alium uidelicet quemuis cibum, aut potū sumi potest. Non secus & uniuersa olera, præter fœniculum, anethum, buglossum. Ruta uero tantum abest ut noceat, ut etiam summè conducatur: uerum medicamentis potius quàm cibis est connumeranda, sicut & saluia, & sampsychus, hyssopus, ac ros marinus.

Fugere oportet solem, frigus, uentum, ignem, fumum, Venerem, balnea, lassitudinem, sollicitudines, negocia, omnem ingentem, omnemq̄ assiduam circa rem quamuis meditationem, & præsertim duabus horis à cibo, uehementes strepitus, præcipitis loci, rei uelocissimè motæ, magnæq̄ lucis conspectum, eximios uel bonos uel malos odores, meridianum somnum, imò omnem somnum longum, longasq̄ uigilias.

Exercitio ante cibum moderato utendum, sed quo inferiora potius quàm superiora membra fatigentur. Post cibum uero animi & corporis quieti indulgendum. Frictione utendum multa & uehementi, quæ ab humeris & pectore incipiens, sensim ad crura usque descendat. Qua finita, caput quoq̄ ipsum & perfricandum erit, & pectendum. Glycyfidos, id est, pæoniæ radix recens collo suspensa geratur: uapores enim ab ea surgentes, cerebrumq̄ petentes, alienos excludunt, & cerebrum roborant. Eligenda autem in hoc mas, quæ folio nucis regalis constat, radice alba, digitali crassitudine, longitudine palmi, & gustu adstringit. Myrobalanus quoq̄, quam chebulam uocant, saccharo condita, quotidie mane comesta, cerebrum mire corroborabit.

*Peoniæ radicis
efficacia.*

Myrobalanus.

Quod si per hæc malum non tollitur, aut magna ex parte leuatur, fortiora aggredi remedia necesse erit. Secunda igitur exterior cubiti dextri uena, & auferenda, si ater fluxerit, sanguinis semilibra. Hyssopus deinde herba, & passulæ tandiu in pluuiali aqua coquenda sunt, donec dimidium excoquas: decoctiq̄ tres uncia, cum sesquiuncia oxymelitis scyllitici per octo continuos dies in aurora bibendæ. Post quos potus purganda aluus per obolos quatuor Armeni lapidis, toties aqua pluuiæ abluti, ut eius nec odor nec sapor gustata aqua sentiatur: quod ferè post quinquaginta abluiones fieri consueuit: post quas iterum ter rosacea aqua abluatur, est autem cum melicrato bibendus. Proderit & per interualla semunciam, uel unciam integram herbæ, quam senam uocant, cum pari buglossi mensura perpetuam noctem aqua calefacta madere sinere, & mane, quod excolatum fuerit, bibere.

Corpore bene purgato, caput quoq̄ ipsum uacuandum: quod optime consequemur gargarizando eandem potionem quam supra descripsimus, quæ uidelicet ex hyssopo, passulis, & oxymelite componitur. Vel si pastilli mastitentur qui habent pulei unciam unam, caricas pingues septem, piperis longi drachmam integram, pyretri mediam. Semina nigra pæoniæ quindecim, si cum melicrato bibantur, mire uapores excludunt, & cerebro robur imponunt. Pyretri etiam radix instar zingiberis condita, frigoris tempore multum conducet.

At si neq̄ his in totum malum cesserit, transacta bona autumnii parte, iterum sanguis mittendus, & per oxymel Iuliani purgatio facienda, ac hieram diacolocynthidos, aliquos inter uenæ sectionem unamq̄ & alteram purgationem intermittentes dies, quibus & uires recreentur, & natura per seipsam agere permittatur. Per gargarismata quoq̄, masticationes, ac naritiua caput bene purgandum. Deinde cucurbitulæ præcordijs & dorso admouendæ, cum scarificatione. Danda Mythridatis antidotus mane & serò, auellanæ magnitudine, & quibusdam interpositis diebus iterum per hieram diacolocynthidos purgandum. Cucurbitulæ collo & capiti admouendæ. Calidis fomentis, demumq̄ synapismo in uertice utendum, & si opus

fuerit tandem candentibus ferramentis, ulcus consueto capitis loco supra caluariae futuras excitandum. Sperandum tamen, ut non sit necesse ad haec ardua uenire, sed obseruata uictus ratione, quam supra monstrauimus, per faciliora auxilia citò optata incolumitas expectanda. Quod ille nobis donare dignetur, qui est uera salus Christus dominus, cui laus & gloria. Vale.

Ferrariae, ex aedibus nostris, 20. Iulij 1512.

EPIST. III. Io. Mariae Pacto medico Mantuano,
in defensionem praecedentis epistolae, de
curatione Incubi.

10

Heri uesperum dum uix sacrum soluissem ieiunium, redditae mihi fuerunt literae illae tuae magnae, & à me magnopere desideratae. Quas dum legendi auidus refero, inuenio in eis aliud longe argumentum quam expectabam: non enim de lumbricis, ut putabam, sed de noua, & mihi nequaquam cogitata materia agentes uideo. Epistolam enim quamdam meam, non ad te, sed ad Ioannem Georgium Trisinum datam, uirum non minus literarum peritia, & morum grauitate, quam generis nobilitate praecipuum, sub limam ducis, fereq; totam atteris. Quatuor autem sunt praecipua quae non probas: quod uenae sectionem imperem: quod uentrem ante uel post non leniam: 20 quod nulla alia praeeunte, oxymeliten potionem scilliticam cum hysso dem: quod lapidem Armenum, rem aut ignotam, aut certe ambiguam, pro purgatorio exhibeam. Ego mi Pacte, licet non disputandi gratia ea conscripserim, sed probi uiri, & amici saluti consulturus, ut tamen tibi morem geram, id enim optare per hanc tuam epistolam uideris, reddam consiliorum meorum rationem, & tuas aduersum ea argumentationes, quantum in me erit, & quam breuissime potero conabor refellere. Magnitudo morbi, & uirtutis robur, uel solae, uel primae phlebotomiae secundum Galeni doctrinam intentiones, ad secandam uenam me trahebant. Magnus enim erat morbus qui aderat, maiores longe quos formidabamus: adeo, ut si non magnam quoque plenitudinem fuisset adesse suspicati, auxilium tamen hoc tam necessarium 30 non eramus praetermissuri: praesertim quoniam clarissimus ille uir, aliquando attonito morbo fuerat uexatus, cuius & uestigia secum assidue deportat, sinistro crure claudicans. Subobscurus tamen rubor, & tentio uenarum, antea etiam uictus ratio, plethoram mihi significabant. Vnde uero coniecerim, atram bilem cum sanguine, esse morbi causam, multa fuere, sed inter caetera species illae imaginum, quae & in ipsa nocturna suppressione, & in reliquis etiam somnis, imò & interdum uigilanti occurrebant. Ex his autem quae te ad aliam trahunt sententiam, urinam quidem & praecipientem causam paruifacio: alterius enim inter tot proprio commentario de phlebotomia indicia, nunquam meminit Galenus. Nullam uero causarum praecipientium ostendere curationem, scripsit idem autor quinto libro artis curatiuae. 40 Verum nec aeger ipse (quod tu contendere uideris) assererat, se nunquam hac passione afflictum, nisi quando post coenam legisset: sed saepenumero, ubi nec post coenam, nec ante legerat, offensum: alioquin neque ratio conuincit, ut uapores cibi male concocti sint passionis causa, si non patiatur nisi post coenam legerit: potest enim illa lectio, ueluti praecipiens causa, aliam in corpore causam mouere praecedentem, à qua, non ab ipsa praecipiente, sit curationis methodus accipienda. Quod uero adijcis, posse & hoc contingere à cerebro, proprium nutrimentum non bene concoquente, & absque stomachi uitio: non tollit, quin sanguis atrae bilis naturam habens, is esse possit. Licet enim cerebrum sanguine proprie pituitoso nutriatur, ubi tamen hic desit, alio quouis praesente nutritur. Quem si non uis dicere atrae bilis na

lis na

lis naturæ esse, plus quàm par sit eius secum habere concedas. Huic tamen sententiæ nequaquam ego adhæserim, ut ex reliquijs uidelicet nutrimenti, male à cerebro concocti, ea fiant nocumenta: illo enim modo solent tumores præter naturam in membris fieri: assidueq; oporteret aliquid ex his quæ per interualla malis patitur, in cerebro perferri, nec in somni tantum principio, sed distributo potius iam sanguine, per secundam concoctionem genito. Subdis præterea, consentire quidem missioni sanguinis temperaturam, sed morbum negare, ut qui ex crudis humoribus fiat, & fortè extra uenas: quod uel ex hoc dicis ostèdi, quod pueri tali morbo frequentius infestantur, ueluti crudis humoribus abundantes, quibus minime competit phlebotomia. In quibus uerbis uideris negare phlebotomiam aliquando tali affectui, incubo scilicet uocato, conuenire. Quod certe, præter id quod à ratione alienum est, præcipuis quoque autoribus aduersatur. Nam (ut Paulum & alios Græcos omittam) cura eius, inquit Auicenna, est phlebotomia, sic Rasis, sic quicunq; celebres habentur. Quod si dixeris, non negare te semper phlebotomiam, sed in hoc uiro qui crudis humoribus abundet: iam non erit morbus qui neget, sed crudi humores. Ego tamen in eo nunquam plumbeum, uel pallidum, uel subalbidum colorem aspexi, qui Galeno teste, sunt crudorum humorum colores, à quibus prohibetur phlebotomia, sed floridum semper atque rubentem. Neque uenas exiles (ut tu dicis) sed magnas satis, crassas, & extentas. Vt igitur totam hanc disputationem colligamus, aut morbus sit à sanguine (ut ego puto) cui atra bilis miscetur: aut ab alio quouis humore. Si primum, non tu modo, sed uix Chrysippus aut Erasistratus detractionem sanguinis negabit. Si secundum, affectus magnitudo, & præsentis, qui nec sit cōgruo uictu, & quas iussi cucurbitulis ablatus: & futuri, præcipue attoniti quem iam sit passus, formido, ad idem uel inuitos nos trahunt, consentiente uirtute, & nihilominus ætate. Laxato, si non soluto primo nodo, iam secundum aggrediamur. Quod nullam de uentre leniēdo mentionem habui, non propterea fuit, quod aliter in hoc quàm cæteris sentirem, sed breuitati indulgens, ut hoc, ita multa alia ad phlebotomiam pertinentia prætermisi, ut horam, situm, cibum, atq; id genus cætera. Neq; enim phlebotomiæ cōmentarium, sed cōsultricem epistolam scribebam: alioquin neq; lenitio illa est simpliciter necessaria, sed quemadmodum scripsit Galenus, determinatione eget Hippocratica. Quod uero tertio quæris loco, maioris momenti est, & quod, ut scribis, maiorem te in admirationem, & certe meritò trahere debebat, quod uidelicet non per gradus, sed per saltum statim ad altiora conscendo. Possum hic respondere, me non statim ad extrema accedere, sed morbo, etiam quando ad me peruenit, satis antiquo, cucurbitulas primo cruribus, deinde spatulis admoueo, congruum uictum, uacuantem scilicet & attenuantem impero. Quibus auxilijs ni morbus uel tollatur, uel magna ex parte leuetur, phlebotomiam impero: in qua inspici sanguinem iubeo, ne fortè coniectura me fefellisset, & nisi ater crassusq; fuerit, non detrahi. Nigrum & crassum sanguinem fateamur necesse est atræ bilis naturam habere, quam uehementi medicina tenuare, atque præcidere oportet, simul quoque uias de obstruendo uel referando parare. Hoc enim est quod Galeno interprete nos Hippocrates docuit, quando ait: Corpora ubi purgare uolueris, bene fluida facito. An uerebor ego in diuturno morbo, ab atra bile pendente, iam per parcum uictum, cucurbitulas & phlebotomiam uacuato, hyssopum, quam Galenus in acutis morbis, & cum uehementi febre turgentibus, prima uel secunda die, nulla præeunte uacuatione, non formidat? Dicunt recentiores, & quandoque antiqui à facilioribus esse auxilijs inchoandum. Scribit uetustissimus Hippocrates: Ad ultimos morbos extrema curationes, exactæ optimæ sunt. Concilium inter utrosque statuit bonus Hippocraticæ doctrinæ cultor Galenus quinto Therapeutices libro, per hæc uerba:

Colores phlebotomiam prohibentes.

Sanguinem nigrum & crassum atræ bilis participare.

Morbos a gente attendendum.

» Non quemadmodum nonnulli medicorum, à paruis inchoandum est auxilijs: ne-
 » que (quod illi dicunt) intelligendum, ut prius hæc tentanda, deinde (si non iuue-
 » rint) ad maiora accedendum: in his enim quæ periculo uacant passionibus, uera est
 » hæc opinio. Possum igitur (ut dixi) negare me statim ad summa accessisse: possum
 & si quis uel in ipso purgatorio pharmaco à me hoc actum affirmet, me tum Gale-
 ni & Hippocratis autoritate tueri, tum Pauli & Auicennæ. Paulus in hoc ipso mor-
 bo per hellebori drachmam purgat, cui (nisi in libro sit menda) tres obolos addit sca-
 monij, & anesi quid, uel dauci, uel petroselini. Auicenna uero euphorbij drachmã
 dat, cum tertia parte scamoniij, & quarta colocynthidos: ita ut mirari subeat recen-
 tiorum, qui uerba paulò ante conscripta ab Auicenna, scilicet solutionem uentris fa- 10
 ciendam cum eo, quod totum humorem educit, exponunt non una, sed pluribus
 euacuationibus. Nisi fortè putent Auicennam uoluisse hoc compositum pluribus
 sufficere uacuationibus, quod tamen litera non patitur. Quare enim diceret, si uir-
 tus fuerit fortis, si ex eo medicamine dari tantummodo quindecim grana uoluisset:
 quemadmodum Iacobus cognomento de Partibus interpretatur. Sed nõne pilu-
 læ ex cyaneo lapide, quas Lazuli uocant, quarum dosis est, ut ipse Iacobus dicit,
 drachmæ binæ, & quas uirtute non forti existente præbet, sunt illis quindecim gra-
 nis potentiores: Faceffat timor, & in his præcipue morbis, qui absq; febrisunt, sed
 non absq; periculo, & in quibus adhuc homo solita potest opera exercere, magna
 non uereamur auxilia. Ego certe (cum econtrario multi soleant) quo magis sene- 20
 sco, eo audentior fio. Exhibui crebrò hellebori nigri integram drachmam, adiectis
 etiam diagridij duobus granis, nec uel molesta, uel maior plus debito sequuta est
 purgatio. Lapide quoque Armenio, bene iuxta Alexandri doctrinam abluto, &
 in catapotia quoque eius modo reformato, plerunq; & in pluribus hoc anno usus
 sum, semperq; iuuamentum sequutum est, nec cum magno impedimento: bis tan-
 tum uomitum incitauit, sed qui postmodum iuuerit. Mulierem cancro in mammil-
 la laborãtem, ab ingentibus doloribus liberauit. Alium à melancholiæ morbo, cum
 iam fores esset ingressus, bis uel ter acceptus, reuocauit. Quomodo, inquis, inueni-
 sti, quem alij Venetijs diligenter inquisitum inuenire nequiuerunt: Dicam quo- 30
 modo. Dum hic quoque apud nullum inueniretur seplasiarium, monachæ quæ-
 dam semunciam donauerunt. Quí scis, inquis, quod uerax sit: Non minus certe,
 quàm quod id sit scamonium, quo passim utimur. Res omnino est à communi cya-
 neo, quem lapidem Lazuli uocant, diuersa, cum multa tamen similitudine, & quæ
 atram bilem, non cum magna purgat uolentia: cuius si potero fragmentum ad te
 mittam. Demum quasi cum felle in Leonicenum stylum uertis, in qua cõtrouer-
 sia nolo me nunc quidem intromittere: hoc duntaxat dixerim, omnino mihi uideri,
 Arabes autores utranq; rem, Armenum scilicet & Cyaneum lapidem simul eor-
 dem capite confundisse. Hæc sunt quæ raptim, ut cernis, tuæ magnæ
 epistolæ respondentem occurrerunt, quæ ut minore cura &
 opera exarata sunt, ita maiore uenia digna erunt 40
 apud te. Accelerationis causa fuit
 nunciij occasio, quem
 nescio, an
 po-
 tuerim etiam cele-
 ritate asse-
 qui.
 Vale ex Ferraria.

*Pilularum Lazuli
 dosis.*

*Cyaneus lapis
 Lazuli.*

Epist.

EPIST. IIII. Hippolyto Roscio. Quid intelligendum
apud Auicennam per Albefed.

Væris quæ res sit, quam Auicēna Albefed tertio suæ medicinæ libro
 uocat, & magnopere in articulorum morbis cōmendat. Cui quidem
 quæsito, quispiam autoritate ipsiusmet Auicennæ nixus, facile respon-
 debit, Albefed esse Keiri: quæ non aliud est, quàm id quod Græci λου-
 κήριον, nostri albam uiolam uel matronalem uocant, rem uel puellis no-
 tam, ut quam in pensilibus hortis, atque etiam interdum in parietibus libenter con-
 10 serant. Sed huic sententiæ reclamationem Simon Genuensis, cui hisce in rebus magna à
 patribus nostris fides hæctenus est adhibita: admiratus Auicennam ignorasse be-
 zed esse corallium, quum de eo sub bezed nomine secundo eiusdem suæ medici-
 næ libro perscripserit. Ego uero non minus errasse Simonem quàm Auicēnam in
 hac re puto, bezedq; seu albezed (eadem enim est utraq; dictio, solo articulo diffe-
 rens) nec leucoion, nec corallion esse dico: quorum alterum Simon credidit, alte-
 rum Auicenna, sub quadam tamen protulit dubitatione: intelligendumq; pro be-
 zed, quandam puto anagallidos speciem, quæ rubicundum florem profert. Vnde
 autem ad hoc mouear affirmandum, hinc disce. Constat Auicennam totum ferè
 suum de medicina librum, ex alijs medicis, tum Græcis, tum barbaris transcripsit-
 20 se. Ex quo fit, ut non sit ad intelligendum ipsum, sicubi difficilis uidetur, uia melior,
 quàm ad ipsos recurrere autores, à quibus id, de quo dubitatur, assumpsit. Quis-
 quis autem hoc melius facere norit, is utiq; melius eum intelligat necesse est. Et qui
 ab hac uia recesserunt, multipliciter semper lapsi sunt. Primus, quod sciam, hanc in-
 telligendi Auicennæ uiam nobis monstrauit Nicolaus Leonicensis, uir & græce &
 latine doctissimus, ac medicinæ sicuti bonarum omnium artium cultor eminentissi-
 mus. Hoc idem Hermolaus Barbarus æui nostri splendor & gloria, aliquando mi-
 hi Venetijs indicauit, cum de communibus studijs in eius bibliotheca colloquere-
 mur. Tantorum ego ducum castra sequutus, quoties scrupulus aliquis in Auicenna
 incidit, ad antiquiores præsertim Græcos me confero. Inter cæteros autem, in
 30 his præcipue quæ ad curationes morborum pertinent, Auicenna sequutus Pau-
 lum uidetur. Hunc igitur euoluens, inuenio antidoton, cui nomen diacorallion,
 summopere in articularibus morbis commendari: cuius compositionem dum exa-
 mino, manifeste cognosco, Auicennam suam quam uocat albefed antidoton, inde
 accepisse, licet (ut crebro in alijs etiam factum est) multipliciter labefactam. Quod
 ut agnoscas, uerumq; tam laudati medicaminis construendi modum habeas, Pauli
 ipsius seriem subscribam. ea est huiusmodi: Rhei barbarici, pæoniæ, myrrhæ, spicæ
 nardi, ana uncias duas, folij unciã unam, garyophyllorum grana quindecim, ana
 gallidos habentis florem rhuision, quam uocant corallium, unciã semis, aristolo-
 chix longæ & rotundæ unciã quatuor: dosis grammarium unum, quotidie post
 40 bonam cibi concoctionem. Hæc est Pauli descriptio: ex qua licet aduertere, non so-
 lum quod Auicenna Simonq; errauerint, sed etiam quænam causa eos in errorem
 duxerit. Auicenna enim putauit anagallidem esse alkeirin, id est, leucoion: quo-
 niam ipsius quoque leucoij quandam speciem rubrum proferre florem, apud Dio-
 scoridem legerat. Simon accipiendum corallium, quoniam albezed uox, apud Ara-
 bes corallium significat: non aduertens medicamentum id appellari diacorallium,
 non à uero corallio, sed ab ea anagallidos specie quæ quod flore, colore corallio ru-
 bro simili constat, corallium nuncupatur. Habes igitur mi Rosci, quid
 pro albefed in eo sit medicamine capiendum, & quæ sit
 uera medicaminis compositio.

Vale,

Difficiles Auicē
locos explicare
uolenti, quæ spe-
ctanda.

Nicolaus Leo-
nicensis.

Hermolaus
Barbarus.